

Darja Mihelič

Populistična stigmatizacija imena karantanskega kneza

Valjhunstvo – nova sopomenka za kolaboracijo?

MIHELIČ Darja, red. prof. dr., znanstvena svetnica
v pokoju, Murnikova ulica 18, SI-1000 Ljubljana,
mihelic@zrc-sazu.si

930.1:172
172:930.1

**POPULISTIČNA STIGMATIZACIJA IMENA
KARANTANSKEGA KNEZA**

Valjhunstvo – nova sopomenka za kolaboracijo?

Prispevek izpostavlja vprašanje prilagajanja zgodovinskih dognanj aktualnim razmeram in projiciranja sodobnih pojmovanj v daljno preteklost, ter etičnega vrednotenja preteklih dogodkov s sodobnimi merili. Predstavi nastanek fiktivne srhljivke o krvavih dogodkih v zvezi s pokristjanjevanjem vzhodnoalpskega prostora v 8. stoletju, ki je bila navdih za Prešernov Krst pri Savici. Problemizira uporabo imen konkretnih historičnih oseb za oznako (negativnih) aktualnih pojavov, ki jo v svoji knjigi Slovenski razkoli in slovenska sprava in v medijih vpeljuje filozof, akademik Tine Hribar.

Ključne besede: pokristjanjevanje, Karantanija, Konverzija, historiografija o Karantaniji, Krst pri Savici, Valjhun, pieteta do zgodovinskih osebnosti

MIHELIČ Darja, Prof. Dr., Scientific Advisor,
retired, Murnikova ulica 18, SI-1000 Ljubljana,
mihelic@zrc-sazu.si

930.1:172
172:930.1

**POPULIST STIGMATIZATION OF THE NAME
OF THE DUKE OF CARANTANIA**

Waltuncism – a New Synonym for Collaboration?

The paper highlights the issue of adapting historical knowledge to the current conditions and projecting modern concepts into the distant past, and of evaluating past events ethically with modern criteria. It presents the origins of a fictional horror story about the bloody events related to the Christianization of the Eastern Alpine area in the 8th century, which was the inspiration for the poem "The Baptism at the Savica" by the poet France Prešeren. The article problematizes the use of the names of concrete historical figures to designate (negative) current phenomena, introduced by the philosopher and academician Tine Hribar in his book *Slovene Schisms and Slovene Reconciliation* and in the media.

Keywords: Christianization, Carantania, Conversio, historiography of Carantania, Baptism at the Savica, Waltunc, reverence for historical figures

Za uvod

Dosledne in vestne strokovne interpretacije dogodkov in procesov ter predstavitev zgodovinskih oseb, ki temeljijo na zgodovinskih virih, se zdijo nezgodovinarjem neredko nesprejemljive in nezanimive. Še več, če opisi niso v skladu z aktualno družbeno »klimo«, pogosto dvomijo vanje in jih želijo spremeniti po svojih željah in zamislih. Ne sprejemajo dejstva, da dognanja zgodovinarjev temeljijo na konkretnih historičnih podatkih in dokazih, ki jih je potrebno interpretirati ob doslednem upoštevanju strokovnih pravil in pristopov. Odklanjajo pojasnila, da zgodovinskih spoznanj ni mogoče prilagajati in spreminjati v skladu z osebnim prepričanjem in aktualnimi razmerami. Raje kot lapidarnim dognanjem zgodovinarjev prisluhnejo »sočnejšim«, lastnemu prepričanju, tezi ali interesu bližjim razlagam znanih oseb, ki so se uveljavile na drugih, pogosto umetniških področjih in ne stremijo niti niso zavezane k verodostojnim razlagam preteklosti.

Zgodovinske teme so pogosto predmet navdiha literarnih ustvarjalcev,¹ takó pisateljev kot pesnikov in dramatikov. Ti svojo zgodbo bodisi umeščajo v zgodovinsko okolje ali dogajanje, bodisi to dogajanje domišljjsko poustvarjajo. V obeh primerih izbirajo zgodovinske trenutke, ki so se močneje zasidrali v ljudskem spominu ali pa so imeli odločilne posledice za prihodnost. Literarno ustvarjanje usmerja *licentia poetica*, ki umetnikom dovoljuje, da zgodovinska dejstva, ki jih jemljejo za vsebino ali kuliso svojih stvaritev, prikažejo po svoje, ne oziraje se na strokovne izsledke in spoznanja zgodovinarjev. Tovrstna literarna dela na eni strani hvalevredno spodbujajo zanimanje za zgodovino, na drugi pa, žal, pripomorejo k razširjanju nestrokovnih, namišljenih razlag in predstav o preteklosti, ki niso v skladu s spoznanji zgodovinske stroke. Z znanstvenega stališča – zlasti kadar se izražajo na agresiven način – take interpretacije niso zaželele, čeprav pogosto bolj kot realistična zgodovinska dejstva privlačijo laično publiko. Primerov zgodovinsko neustreznih in nesprejemljivih tolmačenj

Venetski konj kot darilni izdelek oblikovalca Oskarja Kogoja (Foto: BB)

¹ Manj pa likovnih in glasbenih.

slovenske zgodovine je bilo v bližnji preteklosti kar nekaj: npr. teza o avtohtonosti Slovencev in njihovem venetskem poreklu,² ki je našla literarni izraz v prevodih napisa na vaški situli³ Mateja Bora, likovnega pa v očarljivem venetskem konju Oskarja Kogoja. V ta kontekst sodi potiskanje pojava slovenskega naroda (!) skupaj s »tisočletnimi sanjami o slovenski državi« v sivo davnino, kot tudi anahronistično pripisovanje slovenskih (!) združitvenih stremeljenj celjskim grofom, v katerih izumrtju nostalgicni patrioti vidijo izgubo potencialnih slovenskih vladarjev. Ne nazadnje je fikcija tudi panter, ki naj bi bil v 9. stoletju – daleč pred pojavom grbov v srednji Evropi – emblem »slovenske« kneževine Karantanije.

Pobude, motive in kuliso za svoje stvaritve je v zgodovini večkrat našel tudi sijajni slovenski pesnik France Prešeren. Bil je slovenski rodoljub, privržen slovanstvu in zagovornik prvinskih elementov tistega, kar naj bi bilo lastno slovenskim prednikom. V njihovem nekdanjem poganstvu je videl vrednoto in v njem našel pesniški navdih. V *Krstu pri Savici*⁴ je posegel po zgodovinskem motivu pokristjanjevanja vzhodnoalpskih Slovanov – Karantancev v drugi polovici 8. stoletja in v prvem delu pesnitve, *Uvodu*, s silovito pesniško močjo opisal krvavo nasilje, s katerim naj bi oblast pod poveljstvom »koroškega vojvoda« Valjhuna vsiljevala upornemu ljudstvu novo vero. Obliž za katoliško javnost je bil drugi del pesnitve, *Krst*, v katerem se protagonist Črtomir odpove veri prednikov in postane krščanski duhovnik.

171

Vvôd.

Valjhún ¹⁾, sin Kájtimára, bòj kervávi
 Že dólgo býje za keršánsko véro,
 Z Avréljam Droh ²⁾ se věč mu v brán ne stávi;
 Končáno nájno je in marsiktéro
 Življénje, krí po Krájni, Koratáni
 Prelíta napolníla bi jezéro.
 Gnijó po pólji v bójih pokončáni
 Trum sěrečni vájvodi, in njih vojšákí,
 Sam Čertomír se z májhním trôpam bráni.
 Bojúje se nar mlájši mēd junákí
 Za véro stáršov, lépo Bóg`njo Žívo ³⁾,
 Za Čěrte, za Bogóve nad oblákí.
 On z`njími, ki še tērd'jo véro krivo
 Beží tje v Bòhinj, v Bistersko dolíno,
 V terdnjávo zídano na skálo sívo.
 Še dán danášnji vídiš razvalíno,
 Ki Ajdovski se grádec imenúje,
 V nji glédaš Čertomírovo lastnínó.
 Devétkrat věci množ'ca jih obsúje,
 In zvěste strážě króg in króg postávi,
 Odvzáme úp jim vse pomóči ptúje;
 Visòke ódre támkej si naprávi,
 Zidóvje podkopúje, vráta séka;
 Ne polastí se njih, ki so v terdnjávi.

Začetek Prešernovega Uvoda v *Krst pri Savici* v izdaji Poezij, 1847
 (wikimedia.org)

² Bor, Šavli in Tomažič, Veneti.

³ http://www.vace.si/kastelic_situla_si.htm.

⁴ Poezije, 169–192.

Oba dela pesnitve burita duha, vzbujata domišljijo, ob razumni razlagi pa poglobljata poznavanje zgodovine in spodbujata zanimanje zanjo. Čeprav njunega vsebinskega sporočila ne gre jemati za zgodovinsko resnico, more objektivni zgodovinar v njih najti podatke, ki imajo podlago v izvirnih zapisih, medtem ko nezgodovinarja lahko zavedeta v napačna sklepanja, tolmačenja in neprimerno obsojanje dogajanja in njegovih nosilcev.

Aktualna prilagojena tolmačenja zgodnje slovenske zgodovine: edinstvo, sreča, sprava

V novejšem času se v javnosti širi vznemirljiva reinterpretacija zgodnjerednjeveške zgodovine prostora med Alpami in Jadranom. V oddaji Studio city sta 15. novembra 2021 zakonca Spomenka in Tine Hribar predstavljala svojo novo knjigo *Slovenski razkoli in slovenska sprava*. Ugledni filozof, akademik Hribar se je – izhajajoč iz verza Prešernove *Zdravljice* »Edinstvo, sreča, sprava, k nam nazaj se vrnejo«, – spraševal o tem, kdaj smo srečni živeli v edinstvu in kdaj je prišlo med nami do razkola. Ob »krvavi evangelizaciji in okupaciji« (gentilne kneževine) Karantanije v 8. stoletju s strani Bavarcev in »oboroženih salzburških misijonarjev«, naj bi prišlo do »mešarskega klanja«, ki ga omenja Prešeren v *Krstu pri Savici*, in do »krvavega razkola v ljudstvu«. Pri tem naj bi bil prvi »kolaborant« Valjhun, ki naj bi podprl brutalno evangelizacijo. – Isto vprašanje in odgovor nanj najdemo tudi v novi knjigi zakoncev Hribar:⁵ Po Prešernu naj bi prišlo do prvega velikega razkola med Slovenci in iz njega izhajajočih sporov »pred več kot tisoč leti, na začetku nasilnega pokristjanjevanja slovanskih plemen oz. slovenskega ljudstva, predhodnika Slovencev. Tedaj sta ogenj in meč utirala pot križu. Šele ko so ob podpori izdajalca Valjhuna zmagali oboroženi duhovniki s križem v eni in z mečem v drugi roki, ko je bil Črtomir kot branilec lastne vere in običajev premagan fizično in zlomljen psihično, se mu je približal doslej v ozadju delujoči in Bogomilo brez meča spreobračajoči duhovnik z leporečjem o Ljubezni.« Če Hribar, avtor tega dela besedila, tu še interpretira Prešerna, pa – izhajajoč iz Nove zaveze in Evangelija po Mateju – stopi iz njegove sence in izraža lastno mnenje, ko ugotavlja, da je dvojnost in razdvojenost (Ljubezen – Sovraštvo,

mir – meč) v krščanstvu tista, ki je povzročila prvi veliki razkol med Slovenci, izvirajoč iz »valjhunske kolaboracije z okupatorjem, ozemeljskim osvajalcem in izganjalcem prvotne vere«. Osmo stoletje naj bi se ponovilo »v času Trubarjeve protestantske reformacije in katoliške protireformacije in v 20. stoletju v času fašistične oz. nacistične okupacije, narodnoosvobodilnega boja, prežetega s komunistično revolucijo in klero-katoliško kontrarevolucijo, oprto na valjhunsko kolaboracijo z vsakokratnim okupatorjem. General Rupnik je Valjhun 20. stoletja.«⁶

Kasneje⁷ knjiga vnovič razčlenjuje zgodovinski spomin Slovencev skozi Prešernovo pesnitev *Krst pri Savici* in istoimeno dramo Dominika Smoleta. Tokrat išče Prešernovo edinstvo in spravo globlje v preteklosti: morda smo bili srečni in smo živeli v edinstvu pred odločitvijo za selitev v območje današnje Evrope. V novem, na novo osvojenem življenjskem prostoru, ki ni bil prazen, so vzniknili novi spopadi z Rimljani, Bavarci, Avari (Obri), Ogri (Madžari). Tam smo oblikovali Karantanijo in iz nje kot Karantanci vdrali na Bavarsko in drugam, dokler nas niso Bavarci pod Karlom Velikim in njegovim sinom premagali in pokorili. Sledil je konflikt med osvajalci in uvajalci nove vere, krščanstva, ter branilci predkrščanske, stare vere Slovanov. Dokler je bilo pokristjanjevanje miroljubno zgolj pod znamenjem križa, konflikt ni bil krvav, tak pa je postal, ko je v ospredje stopil meč in se je zaradi krvavega nasilja čedalje več ljudi podredilo zmogovitemu političnemu in religioznemu zavojevalcu ter začelo ne le sodelovati z njim, ampak delovati po njegovih ukazih v imenu njega in njegove vere. Na tej točki naj bi nastopil specifično slovenski (!), znotralslovenski spor, ki porodi željo po spravi. V nadaljevanju Hribar predstavi Valjhunovo osebo in citira Prešernovo prvo opombo k *Uvodu Krsta pri Savici*.⁸ V njej Pesnik ob sklicevanju na Valvasorjevo Slavo vojvodine Kranjske⁹ zapiše da je bil Valjhun, pri latinskih piscih imenovan Valhunus ali Valdungus, koroški vojvoda, preganjalec nevernikov. Že njegov oče Kajtimar (Chetimirus) si je prizadeval za širjenje krščanske vere po Koroškem

⁵ Hribar, S. in Hribar, T., *Razkoli in sprava*, 13.

⁶ Hribar, S. in Hribar, T., *Razkoli in sprava*, 14.

⁷ Hribar, S. in Hribar, T., *Razkoli in sprava*, 97–124.

⁸ Poezije, 192. »Slovenci« so tu (v skladu z Valvasorjem) označeni kot »preganjanci« kristjanov in misionarjev.

⁹ Valvasor, *Die Ehre*, 2. del, VII. knjiga, 2. poglavje, 383–390.

25

Zoologica.

Spet terte so rodile,
Perjätli vince nam sladko,
Ki nam oživlja žile,
Serce razjasni in oko,
Ki vtopi
Vse skerbe,
V potrtih srcih upo budi.

Komu nar, pred veselo
 Zdravljico, bratje! čno zapet?
 Bog naš, nam dexelo,
 Bog xvi vès slovénski svét,
 Brate vse,
 Kar nas je
 Sinov slovèce matere.

Edinost, sreča, sprava
 Ti nam naj nazaj se vrnejo!
 Otroci, kar ima Slava,
 Vi naj si vroče sežejo!

Prešernov rokopis dela Zdravljice, prečrtanega zaradi cenzure, 1844 (*sl.wikipedia.org*)

in Kranjskem. Slovenci pa so se držali stare vere in preganjali kristjane, zlasti misijonarje. Hribar graja imaginarnega irskega duhovnika, ki nastopi v drugem delu pesnitve (*Krst*), češ da je veliko govoril, in pridigal o ljubezni, namesto da bi Valjhuna »označil za hudodelca, za to, kar je v resnici (!) bil: zločinec«.¹⁰ Del besedila iz knjige je Tine Hribar objavil tudi 27. novembra 2021 v Sobotni prilogi Dela pod naslovom *Vprašanje valjhunstva*.

Opisana izvajanja s stališča zgodovinske stroke niso primerna. V njih gre za interpretacijo, ki zavajajoče meša zgodovinska dognanja in literarno fikcijo (Prešernov imaginarij) ter preteklost in sedanjost, krščanstvo zgodnjega srednjega veka in rimokatoliško Cerkev. Dogajanja izpred dvanajstih stoletij ne moremo ocenjevati s sodobnimi etičnimi merili in ga označevati s sodobnimi pojmi (okupacija, kolaboracija, narod, razkol, sprava). Ni ustrezno poenostavljeno projicirati v preteklost aktualnih pojavov (razkol) in jim na osnovi povzemanja literarne fabule opredeljevati realne vzporednice v preteklosti. Opis dogajanja v nesporno vrhunski umetniški stvaritvi, kot je Prešernov *Krst pri Savici*, ne ustreza dognanjem zgodovinarjev; ni ga mogoče obravnavati kot primarni zgodovinski vir in se nanj v tem smislu sklicevati. Predvsem pa nobena domišljajska literarna stvaritev – ob drugačnih dognanjih zgodovinske stroke – ne sme biti izrabljena za krivično stigmatizacijo resnične historične osebe in zlorabo njenega imena za oznako negativnega pojava kolaboracije in izdajstva.

V nadaljevanju bomo preverili nekatere trditve po izsledkih zgodovinarjev in skušali pojasniti praznizor nekaterih popularnih fiktivnih predstav, ki zadevajo zgodnjo zgodovino slovanskih prednikov Slovencev.

K zgodovinski faktografiji in primarnim virom

Pomudimo se najprej prav na kratko pri (morebitni) sreči in (ne)edinosti Slovanov pred odloči-

tvijo za selitev na območje sodobne Evrope. Gotski duhovnik Jordanes, škof v Crotonu v južni Italiji, je sredi 6. stoletja napisal deli o gotški in rimski zgodovini.¹¹ Omenja venetska ljudstva, med katerimi je bilo največ Slovanov in Antov. Geografsko jih umešča za Karpate.¹² Slované in Ante, njih vero, družbeno ureditev, način življenja, vojaško taktiko, vojskovanje v bizantinski službi in njihove vdore čez Donavo je opisal bizantinski zgodovinar 6. stoletja Prokopij iz Caesareje, avtor »Zgodovine vojn« in »Tajne zgodovine«.¹³ Psevdomavrikij (njegov spis *Strategikon* – strateški napotki za vojskovanje – so pripisovali bizantinskemu cesarju Mavrikiju, iz prve polovice 6. stoletja)¹⁴ pa je zapisal navodila, kako se je treba vojskovati s Slovani in Anti.

Za čas 533–545 poroča Prokopij, da so bili Slovani in Anti eno ljudstvo, med njimi pa je prišlo do vojske (!), v kateri so bili Anti poraženi.¹⁵ Psevdomavrikij¹⁶ pa je za slovanska in antska ljudstva zapisal, da so nezvesta in nestanovitna glede dogovorov ter popustljiva bolj zaradi strahu kakor zaradi darov. Živela naj bi v brezvladju. Pri njih naj bi bilo mnogo kraljev, ki so bili med seboj nesložni (!). Ker je vladala med njimi razlika v mnenju, se ali niso zedinili, če pa so se, so drugi sklepe kratko in malo prekršili, ker so vsi drug o drugemu sovražno mislili in nihče ni hotel odnehati glede na sklep drugega.

Prostor med Alpami in Jadranom, ki so ga v drugi polovici 6. stoletja (nemiroljubno) osvojili in zasedli (izraz »okupirali« je za tisti čas nepriimeren) tuji – poganski slovanski prišleki,¹⁷ ni bil prazen, ampak so tam živeli romanizirani in romanski staroselci. Tam so bila krščanska škofijska središča Poetovio, Celeia, Emona, Virunum, Ternum, Aguntum, podrejena oglejskemu patriarhatu.¹⁸ Pod pritiskom novih ljudstev so opustela, staroselsko prebivalstvo pa se je zateklo v hribovite,

¹¹ *Iordanis Romana et Getica*.

¹² *Iordanis Romana et Getica*, 62–63. Kos, F. *Gradivo I*, št. 52.

¹³ *Procopii Historiarum*; Procopios, Pod Justinijanovim žetlom.

¹⁴ *Das Strategikon*.

¹⁵ *Procopii Historiarum*, liber III. c. XIV, 173; Kos, F., *Gradivo I*, št. 32, št. 33.

¹⁶ *Das Strategikon*, knjiga IX, poglavje 4.

¹⁷ Grafenauer, ob tisočstiristoletnici; Lotter, Bratož in Castrius, Premiki ljudstev; Žužek, Naselitev Slovanov.

¹⁸ Bratož, *Bischofssitze und Kirchenorganisation*.

¹⁰ Še večji, vsaj po količini zločinov, naj bi bil Karel Veliki, »množični morilec, človek, ki je vrsto narodov podjarmil s pokoli,« ki pa ga je katoliški Rim razglasil za svetnika, danes pa ga častijo kor enega največjih Evropejcev in predhodnika sodobne Evrope (Hribar, S. in Hribar, T., *Razkoli in sprava*, 102).

težko dostopne kraje in si tam postavilo bogoslužne objekte.¹⁹

Del slovanskih plemen se je ustalil v Vzhodnih Alpah, kjer se v devetdesetih letih 6. stoletja omenja dežela Slovanov (*Sclaborum provincia*), kamor je vdrl Tasilo, ki ga je frankovski vladar 593 postavil za glavarja Bavarske.²⁰ Alpski Slovani so se pod vodstvom Sama povezali z drugimi Slovani na severu in se v dvajsetih letih 7. stoletja otresli nadležnega sožitja z nadrejenimi Avari ali Obri. Znotraj Samove plemenske zveze s sedežem na Češkem, ki je po Samovi smrti (658) razpadla, so se oblikovale samostojne manjše teritorialne enote plemen. Okrog 630 se v Vzhodnih Alpah omenja slovanska *marca Vinedorum* z voditeljem Valukom (*Walluc dux Winedorum*).²¹ Bila je jedro kasnejše, pretežno slovanske plemensko-teritorialne tvorbe Karantanije,²² ki se omenja za šestdeseta leta 7. stoletja: Langobardski prestolonaslednik se je zatekel k Slovanom (*ad Slavorum gentem*) v Karnunt, ki ga napačno imenujejo Karantanum (*Carnuntum, quod corrupte vocitant Carantanum*).²³ Prebivalstvo Karantanije etnično in jezikovno sicer ni bilo homogeno, vendar pa je v očeh sodobnikov pri Karantancih prevladoval slovanski pečat. Podobno velja tudi za drugo slovansko plemensko enoto Karniolo, domovino Slovanov (*Carniola, Sclavorum patria*), ki se v 8. stoletju omenja južno od Karavank v zgornjem Posavju.²⁴

Poglavitni izvirni zapis, ki poroča o zgodnje-srednjeveški zgodovini Karantanije, in tudi o dogodkih, ki so jih nekatere kasnejše historio-grafske interpretacije spremenile v srhljivko, je latinska »Knjižica o spreobrnitvi Bavarcev in Karantancev« (*Libellus de conversione Bagoariorum et Carantanorum*),²⁵ v nadaljevanju: »Konverzija«

izpod peresa salzburškega duhovnika iz okoli 870.²⁶ Ta zapis je postal temelj preučevanja in poznavanja zgodnje-srednjeveške preteklosti prostora med Alpami in Jadranom. V četrtem in petem poglavju suhoparno omenja, da so Karantance hudo ogrožali Huni,²⁷ zato je njihov (poganski) knez *Boruth* (slovensko Borut) obvestil Bavarce, da prihaja nadenj hunska vojska, in jih prosil, naj mu pridejo na pomoč. Prihiteli so, izgnali Hune, okrepili Karantance ter njih in njihovo območje potisnili v kraljevsko odvisnost. S seboj so odpeljali talce-poróke (*obsides*),²⁸ med njimi Borutovega sina *Cacatiusa* (slovensko Gorazd), za katerega je Borut prosil, naj ga krščansko vzgojijo in iz njega naredijo kristjana. Tako se je tudi zgodilo. Enako je želel za *Cheitmarja* (slovensko Hotimir), sina svojega brata. Po Borutovi smrti so na ukaz Frankov Bavarci vrnili njegovega sina Gorazda, že kristjana, Slovanom, ki so zanj prosili, in ti so ga naredili za kneza (*illi eum ducem fecerunt*). Ko je po treh letih umrl, je na enak način na prošnjo ljudstva, z dovoljenjem frankovskega kralja Pipina²⁹ zavladal Hotimir, ki je bil tudi že kristjan. Ljudstvo ga je sprejelo in mu dalo knežjo oblast (*populi ducatum illi dederunt*). Hotimir je s seboj pripeljal duhovnega spremljevalca, nečaka svojega botra iz Salzburga. V božji pokornosti se je priklonil salzburškemu samostanu in obljubil, da bo služil temu sedežu. Tako je vsako leto opravljal svojo služnost in od tam prejemal nauk in krščanske dolžnosti. Čez nekaj let je zaprosil salzburškega škofa Virgilija, naj obišče njegove rojake, da bi jih učvrstil v veri. Virgilij tega ni mogel storiti, ampak je poslal v deželo namestnika (*sua vice*) škofa Modesta in več duhovnikov. Modestu je dal dovoljenje, da blagoslavlja cerkve in posveča duhovnike po kanonskih določilih, vendar naj si ne prilašča ničesar, kar bi bilo v nasprotju z določili svetih očetov. V Karantaniji so posvetili več cerkva. Po Modestovi smrti je Hotimir vnovič povabil Virgilija, naj pride k njemu. Ta pa je odklonil, ker je pri Karantancih prav tedaj vzniknila vstaja, ki ji rečemo »carmula« (*orta seditione, quod carmula dicimus*), pač pa je poslal tja duhovnika Latinusa. Kmalu pa je prišlo do nove vstaje in Latinus je odšel. Ko je bila vstaja pomirjena (*sedata*), je Virgilij poslal v Karantanijo

¹⁹ Ciglencéki, *Frühchristliche Kirchen*.

²⁰ Pauli *Historia Langobardorum*, 146. Pavel Diakon, *Zgodovina Langobardov*, 148, 149, 184.

²¹ *Fredegarii et aliorum Chronica*, 157.

²² Grafenauer, *Karantanija*; Kahl, *Der Staat der Karantanen*.

²³ Pauli *Historia Langobardorum*, 194; Pavel Diakon, *Zgodovina Langobardov*, 216, 217.

²⁴ Pauli *Historia Langobardorum*, 236, 237; Pavel Diakon, *Zgodovina Langobardov*, 278, 279; Štih, *Plemenske in državne tvorbe*; Štih, *Carniola, patria Sclavorum*; Štih, *Kranjska (Carniola)*.

²⁵ Objave: Kos, M., *Conversio*; Wolfram, *Conversio*, 1979; Wolfram, *Conversio*, 2012; Lošek, *Die Conversio*.

²⁶ *Spis zagovarja interese salzburške škofije*.

²⁷ *Gre za Avare*.

²⁸ Niermeyer, *Mediae latinitatis*, 731–732.

²⁹ *Vladal od 751 do 768*.

drugega za drugim dva nova duhovnika. Po Hotimirjevi smrti pa je prišlo do (tretje, op. a.) vstaje in več let tam ni bilo duhovnikov, dokler ni knez Valtunk (*Waltunc*) prosil Virgilija, naj mu jih pošlje, kar se je tudi zgodilo.

Spis torej omenja prehod Karantanije v bavarsko-frankovsko klientelno odvisnost (pred 745): Borut je bil zaradi avarske vojske, ki je prihajala nadenj, primoran (!) prositi za pomoč Bavarce. Z njimi se je verjetno pogodil in sklenil dogovor, saj mu niso pomagali *pro bono*. Pogoj, ki ga je očitno prostovoljno (!) sprejel, je bil, da sprejme klientelno odvisnost od Bavarcev,³⁰ za katero bi jamčili talci, med njimi oba prestolonaslednika, Gorazd in Hotimir, Borutova sin in nečak. Borut naj bi zanj (v skladu z dogovorom?) prosil, naj ju vzgojijo kot kristjana.³¹ Pod temi pogoji so Bavarci na oblasti v Karantaniji pustili domačo knežjo dinastijo: Borutu je (748) sledil njegov sin Gorazd, temu pa (751) njegov bratranec Hotimir, sin Borutovega brata. Bavarsko-frankovska oblast se je na klientelnih teritorijih utrjevala s širjenjem krščanstva in uveljavljala ureditev po lastnem vzoru. Gorazda in Hotimirja, ki so ju kot talca-poročnika odvedli na Bavarsko, so v salzburškem samostanu Herrenchiemsee na otoku Auua na zgornjebavarskem jezeru Chiemsee, krščansko (pre)vzgojili. Za Gorazda vemo le, da se je – že kristjan – vrnil na prošnjo ljudstva, ki ga je postavilo za kneza. Po treh letih je umrl. Frankovski kralj Pipin je tedaj dovolil, da se ljudstvu, ki je zanj prosilo, vrne kristjan Hotimir. Tudi njemu je knežjo oblast izročilo ljudstvo. V tem času se je začel in dosegel poln razmah krščanski misijon, verjetno pa je prišlo tudi do uvajanja upravnih in družbenih sprememb po bavarsko-frankovskem vzoru. Po smrti pokrajinskega škofa Modesta (763), ki ga je Hotimirju na prošnjo poslal salzburški škof Virgilij, je prišlo (763 in 765) do dveh vstaj (*sedition*) – poizkusov zamenjave oblasti (*carmula*).³² Obe je – nedvomno s silo – zatrl knez Hotimir sam. Do tretje, največje vstaje pa je prišlo po njegovi smrti (769). Zaradi negotovih razmer v deželi več let ni

bilo duhovnikov, dokler ni novi knez Valtunk zaprosil zanje salzburškega škofa, ki mu je poslal več duhovnikov in klerikov.

Kaj je vstaje izzvalo in kdo so bili njihovi pobudniki in nosilci, v zapisu ni navedeno. Nedvomno je šlo za skupino uglednih ljudi, staro družbeno elito, nenaklonjeno novostim v obliki nove vere ter družbenih in gospodarskih sprememb, ki bi jo oropale dotedanjih privilegijev. Hotimir, ki ni imel znanih potomcev, ob razplamtevanju vstaj ni bil več najmlajši, morda so bile vstaje odraz boja za njegovo nasledstvo, za oblast. V prvih dveh vstajah je nasprotnike ugnal Hotimir brez tuje pomoči, tretjo po njegovi smrti pa je zatrl bavarski vojvoda Tasilo (III.). *Annales Iuvavenses Maximi* (za njimi pa še drugi viri) k letu 772 poročajo, da je Tasilo premagal Karantance.³³ Šele čez nekaj let (!) se omenja novi knez, enigmatični Valtunk, ki ni bil neposredni potomec Borutove družinske linije, saj bi »Konverzija« to omenila. Očitno je užival podporo bavarske strani in nastopil z njeno pomočjo, nikjer pa ni izkazano, da bi bil udeležen pri predhodnih vstajah in nasilju v zvezi z njimi. V deželo so se vrnili misijonarji in zavladal je mir.³⁴ »Razkol v ljudstvu« pa ni bil usoden: Karantanci so se čez štiri desetletja skupaj s Karniolci složno pridružili uporu Ljudevita Posavskega (819–823) proti frankovski oblasti.³⁵

O »krvavi evangelizaciji in okupaciji« Karantanije s strani Bavarcev in »oboroženih salzburških misijonarjev« viri ne poročajo, še manj o tem, da naj bi prvi »kolaborant«, »hudodelec« in »zločinec« Valjhun (Valtunk) podpiral »brutalno« evangelizacijo. Ta je doživela razmah za časa Hotimirja; on je tudi utišal prva dva poizkusa zamenjave oblasti. Dejstvo je, da je tudi Valtunk krščanstvo spodbujal in zaprosil Salzburg, da pošlje v deželo misijonarje. Pokristjanjenje je bilo kateremukoli ljudstvu v srednjeevropskem okolju v tedanjem razmerju moči in interesov slej ko prej usojeno, res pa se je v 8. stoletju širilo v Vzhodne Alpe z neslovanskega (severo)zahoda.

³⁰ Ni šlo za nikakršno zasedbo ali »okupacijo«.

³¹ V to navedbo zapisa, ki je delo salzburškega duhovnika, smemo dvomiti; verjetno pa je Borut na krščansko prevzgojo prestolonaslednikov pristal.

³² Beseda *carmula* po Niermeyer, *Mediae latinitatis*, 145 in po *Lex Baiuvariorum* (II. *Leges Baiuvariorum*, 282) pomeni vstajo proti legitimni oblasti.

³³ *Annales ex annalibus Iuvavensibus*, 732–733; Kos, F., *Gradivo* I, št. 244.

³⁴ Obširneje o tem: Štih in Simoniti, *Na stičišču*, 35–38.

³⁵ *Annales Regni Francorum*, 150–161.

Nova vera se je v Karantaniji uveljavljala »od zgoraj navzdol.«³⁶ Najprej so jo sprejele vrhnje plasti družbe in jo prenesle na svoje podanike. Glede tega je v stroki malo problematizirano sedmo poglavje »Konverzije«, ki omenja duhovnika Inga, ki je bil sodobnik Virgilijevega naslednika, salzburškega škofa Arna, in je bil dejaven v poldrugem desetletju konec 8. stoletja.³⁷ Ljudstvu je bil drag in ljub zaradi svoje modrosti. Vse ljudstvo ga je brez besed ubogalo. Verujoče hlapce (*servus*) je povabil k sebi za mizo, njihove neverne gospodarje pa je posedel zunaj kot pse; prednje je postavil kruh, meso in črnikaste vrče z vinom, hlapcem pa je ukazal nazdraviti v pozlačenih kupah. Ko so ga vprašali, zakaj jim to počne, je odgovoril, da niso vredni, da bi se z neumitimi telesi družili s tistimi, ki so prerajeni ob svetem studencu (krščeni). Ko se je to zgodilo, so se dali poučiti v sveti veri in se kot za stavo trumoma hiteli krstiti. – Ob domiselnem načinu (nenasilnega) pritegovanja k novi veri, je zanimivo zlasti dejstvo, da so bili hlapci, torej preprosti ljudje, po tem opisu krščeni pred njihovimi gospodarji.

Tolmačenje vstaj v historiografiji – rojstvo srhljvke

Čeprav »Konverzija« tega izrecno ne trdi, je v historiografiji prevladalo mnenje, da je šlo pri vstajah v Karantaniji za množične upore proti krščanstvu. Take razlage temeljijo med drugim na dejstvu, da je bil Tasilo goreč in bojevit podpornik misijonarske dejavnosti. Leta 769 je opatu cerkve sv. Petra v kraju Scharnitz na severnem Tirolskem podaril kraj Innichen blizu karantanske meje, da bi tam ustanovil samostan in neverni slovanski rod pripeljal na pot resnice.³⁸ Sočasen vir, pismo nekega Klementa, naslovljeno na bavarskega vojvoda Tasila ter na bavarske škofo in plemenitaše omenja, da se Tasilo vojskuje s pogani in ajdi, ki ne verujejo v Boga, ampak molijo malike.³⁹

Zgodovinska dela 15. do 18. stoletja,⁴⁰ ki poročajo o vstajah v Karantaniji, so pisana v tedanji latinščini, nemščini in italijanščini. Sistematika

razporejanja snovi v njih je nelogična. Mnogi pisci nizajo dogodke brez časovne opredelitve, neredko v neurejenem zaporedju, pogosto podvojeno, a ne enako. Posegajo po virih ali predhodnih avtorjih in dobesedno povzemajo njihovo besedilo. Ne moti jih, če se različne navedbe ne ujemajo med seboj ali z njihovo lastno razlago. Suhoparne dogodke pogosto popestrijo z bajkami, izmišljotinami, tudi z zavestno potvorjenimi vložki. Večkrat samovoljno izpopolnjujejo vrzeli v genealogijah. V teh delih mrgoli nedorečenosti in netočnosti.

Poglejmo si ključne prekretnice v razlagi zapisa »Konverzija« v zgodovinopisju 15. do 18. stoletja, ki so gradile srhljivo zgodbo o uporih, v kateri je Prešeren našel pesniški navdih. Poznavanje in znanstveno-kritična interpretacija »Konverzije« – najstarejši ohranjeni deli spisa datirajo iz 11., kasnejše inačice pa so iz 12., 13. in 14. stoletja – sta se le postopno prebijala v ospredje, medtem ko so zgodnji historiografi njeno pripoved poznali le bežno.

Iacobus Vnrestus v delu *Chronicon Carinthiacvm*,⁴¹ ki je nastajala v zadnjem desetletju 15. stoletja, poroča: »V takem času je umrl krščanski knez *Cotmarus* (Hotimir) in tedaj so deželo Karantanijo napadli Huni, imenovani Ogri.⁴² Zato so duhovniki zbežali iz dežele in nekaj let tu ni bilo nobenega duhovnika, dokler ni nastopil vlade v deželi nov knez *Malchmut*,⁴³ ki je bil tudi kristjan.« Sv. Virgilij mu je na prošnjo poslal duhovne učitelje, kar je bil vnovični začetek vere.

Ioannes Aventinus je bil prvi avtor, ki je sredi 16. stoletja vzrok karantanskih vstaj razložil z nasprotovanjem krščanstvu, kar so povzemali tudi kasnejši pisci. V delu *Annalium Boiorum libri septem* omenja, da je po Modestovi smrti »koroški« knez Hotimir (*Chitomar*) povabil Virgilija, naj pride v deželo. Ta je tja poslal dva duhovnika; sam ni prišel zaradi vstaje in nemirov pri Slovanih. Slovanski prvaki so se upirali Hotimirju, ker je zavrgel vero prednikov in sprejel nov način čaščenja Boga. Pri

³⁶ Štih, *Ko je cerkev*.

³⁷ Wolfram, *Conversio* 2012, 151–157.

³⁸ Zahn, *Codex*, št. 2; Kos, 1902, št. 239.

³⁹ *Epistolae Karolini aevi*, 496–497; Kos, F., *Gradivo I*, št. 245.

⁴⁰ Mihelič, *Vstaja*; Mihelič, *Die Christianisierung*; Mihelič, *Mit*.

⁴¹ Vnrestus, *Chronicon Carinthiacvm*, 481–482.

⁴² Panonijo so v drugi polovici 8. stoletja obvladovali Obri ali Avari, ki s karantanskimi upori niso imeli nič skupnega. Huni so ogrožali te kraje od zadnje četrtine 4. do srede 5. stoletja, Ogri od iztekajočega se 9. stoletja do 955.

⁴³ Gre za Valtunka; v tedanjem črkopisu je njegovo ime *Uu-althunc* možno razbrati kot *Malchmut*.

pokoritvi upornikov mu je pomagal knez Tasilo. Po Hotimirjevi smrti so slovanski prvaki odvrkli »jarem krščanske vere« in izgnali duhovnike. Bavarski kraljevič Tasilo je napadel koroško deželo in postavil Slovanom za kneza Valtunka (*Valdungus*, *Baldungus*). Tému je Virgilij poslal duhovnike, da bi slovanskemu ljudstvu razkrili skrivnosti krščanstva in iztrebili krivoverstvo.⁴⁴ Aventina v italijanščini povzema Mavro Orbini Ravseo v delu *Il Regno de gli Slavi* (1601).⁴⁵

Mathias Flacius Illyricus je bil prvi, ki je (1562) objavil »Konverzijo«.⁴⁶ Vira vsebinsko ne razlaga, vstaje pa imenuje *carinula*.

Marx Welser v svoji *Bayrische Geschichte* (1605) omenja, da je vojvoda Hotimir (*Ketmar*) večkrat prosil Virgilija, naj pride v deželo, ta pa je zaradi vojnih razmer (*Kriegßslatuff*) tja poslal ustrezne ljudi, ki so v deželi širili krščanstvo. Ko pa je po Hotimirjevi smrti v deželi spet prišlo do vojne, je bila duhovščina pregnana in dežela je bila nekaj let brez božje službe, dokler ni na prošnjo Valtunka (*Waltunck*) Virgilij poslal misijonarje, ki so izkoreninili brezbožnost (*Abgottterey*) in učvrstili pravo vero. Virgilij naj bi sam obiskal in prepotoval deželo do ogrske meje, kjer se izliva Drava v Donavo.⁴⁷

Z bujno domišljijo nemire srhljivo opisuje *Chronica des Loeblichen Ertzhertzogthumbs Khaerndten* Michaela Gotharda Christalnica, ki jo je 1612 – mestoma skrajšano in dopolnjeno – pod svojim imenom objavil Hieronymus Megiser. Poglejmo nekaj odlomkov:⁴⁸ Minili sta dve leti, odkar je Koroška prevzela krščansko vero, ko so se mnogi deželani zlasti v Podravju okrog Beljaka odvrnili od vojvode Hotimirja (*Chitomarus*). Pogani so sovražili krščansko vero. Grdo so ravnali s kristjani, »nobeno nečastno dejanje jim ni bilo odveč, oskrunjali so žene in device, povzročili neizrekljivo veliko gorja, bili so brezumni in so prelili mnogo krščanske krvi.« Kristjani so poslali k Hotimirju poslanstvo in s pomočjo furlanskega vojvode Petra *Muniches*-a naj bi porazil poganke nasprotnike.

Avtor poroča, da se je plemstvo večkrat zoperstavilo bavarskemu dvoru in od njega postavljene mu knezu Hotimirju, ki se je dal krstiti. Deželni gospodje in knezi niso hoteli sprejeti vere, ampak so obdržali vero pradedov. Slovanski gospodje na Kranjskem, Koroškem, Štajerskem in v Slovenski marki⁴⁹ so bili večinoma neverni in so pregnali duhovnike in kristjane na Bavarsko; vdrli so tudi na Laško in preganjali krščanstvo. »Slovani so trgali ženskam dojenčke od prsi, jih nalagali na kup, zraven pa stare in šibke otroke, jih prižigali in sežigali, žene in dekleta so privezovali na drevesa, jim rezali trebuhe in jim vlekli ven čreva in drobovje ter streljali nanje s puščicami; mnogo ljudi so pobili, polovili in odpeljali.« Bavarski vojvoda Tasilo je s tremi vojskami vdrl na Koroško in v Slovensko marko, na treh krajih premagal sovražnike, osvojil deželo in polovil slovanske gospode. Na Koroškem in v Slovenski marki je postavil za kneza Valtunka (*Valdungus*). V času nemirov ni bilo v deželah nobenega duhovnika več, zato se je knez Valtunk obrnil na salzburskega škofa Virgilija s prošnjo, naj mu pošlje misijonarje, kar je ta tudi storil.

Pobožni knez Valtunk je v drugem letu vladanja skušal rojake in plemstvo podučiti v krščanski veri. Pomagali so mu koroški Slovani, ki so že odvrkli poganstvo. Nasprotoval jim je del plemstva, zlasti pet gospodov *Drochus*, *Hermannus Aurelius*, *Samo*, *Theodorus* in *Henricus*. Kolovodja je bil *Hermannus Aurelius*, ki je organiziral knezove nasprotnike. V deželi je nastal razkol. Valtunk se je oborožil z 12 000 oboroženimi hlapci. Od kraja Julia, »ki jo ima Aventin za Beljak,« je krenil proti Sisku. Spotoma je število njegovih mož naraslo na 18 000. Blizu Siska je porazil Avrelija in njegovih 4 000 mož: 600 jih je pobil, 400 pa ujel. Pri Metliki je opravil še z *Drochom*. Z ujetmi izdajalci se je vrnil v Beljak. Naslednjega dne jih je dal »pripeljati na trg, jim – začeni z *Drochom* – odsekati roke, zatem vse druge ude kot ušesa, nosove, izmaličiti gležnje, polomiti goleni in jih skupaj s trupom vreči v mlake in jarke in to po starem nemškem redu in zakonih.« Zaradi krutih kazni se drugi nasprotniki krščanstva niso več upirali knezom. – Kot vir za ta izmišljeni (!)

⁴⁴ Aventinus, *Annalium Boiorum*, 304.

⁴⁵ Orbini, *Il regno*, 37–38.

⁴⁶ Flacius Illyricus, *Catalogus*.

⁴⁷ Welser, *Bayrische Geschichte*, 324–325.

⁴⁸ Megiser, *Annales Carinthiae*, 433–436, 448–458

⁴⁹ Omenjanje dežel in Slovenske marke za čas druge polovice 8. stoletja je anahronizem; dežele se začnejo v tem prostoru oblikovati od 13. stoletja dalje.

opis navaja avtor *Ammonia Salassa*, neobstoječega (!) avtorja⁵⁰ doma iz Celovca.

Martinus Bauzer v rokopisnem delu *Historia rerum Noricarum et Foroiuliensium* (1657–1663) dogodke v zvezi s pokristjanjenjem Korošcev v latinščini skrajšano, a zvesto prireja po Christalnick–Megiserjevemu opisu.⁵¹

Andreas Brunner je avtor *Annales virtutis et fortunae Boiorum I–III* (1626–1637, ponatis 1710). Jedrnato navaja, da je Hotimir (*Chetimar*) povabil salzburškega škofa Virgilija, naj obiše deželo, ta pa ni mogel priti, ampak je poslal tja druge duhovnike. Po Hotimirjevi smrti so se obnovile vojne, varuhi svetosti pa so bili izgnani. Ko so bili nemiri zatrti in je zavladal Valtunk (*Valtuncus*), je Virgilij poslal v deželo duhovnike, nato pa naj bi jo obiskal tudi sam.⁵²

Johannes Vervaux v prvem delu svojih *Boicae gentis annales* (1662) povzema izročilo, da je Hotimir (*Chetimar*) večkrat povabil Virgilija in *Karantanos*, da bi jih pridobil za krščanstvo. Vojni nemiri (*bellorum turbae*), ki so se porajali drug za drugim, so Virgiliju onemogočili odhod iz Salzburga, zato je poslal v deželo krepostne može, ki so jo v kratkem času podučili v krščanski veri. Ko je Hotimir umrl, je zrasla predrznost sovražnikov, vera Karantancev pa je upadla. Prišlo je do grozovite vojne, duhovniki so bili pregnani, verske navade pa za več let prekinjene do nastopa kneza Valtunka (*Vatinius*). Virgilij mu je v deželo pošiljal duhovnike, ki naj bi jim nato sledil tudi sam in deloval do »hunskih« (gre za avarske) mej, kjer se izliva Drava v Donavo.⁵³ Nova izdaja Vervauxovega dela je 1710 izšla pod avtorstvom Joannesa Adlzreitterja a Tetenweisa (*Annalium Boicae gentis partes III*).⁵⁴

Joannes Ludovicus Schönleben v delu *Carniolia antiqua et nova sive Inclyti ducatus Carnioliae Annales sacroprophani* (1681) omenja, da se je za časa Hotimirja krščanstvo med ljudstvom zelo razširilo, vendar je plemstvo na skrivaj sovražilo kneza in se

oklepalo svojega prepričanja. Za čas po Hotimirjevi smrti pisec navaja podatke iz *Vita S. Virgilii* (inačica »Konverzije« iz 12. stoletja) in poročilo o tretji vstaji, ki je povzročila, da nekaj let v deželi ni bilo nobenega duhovnika, dokler ni Valtunk (*Valdungus*) vnovič zaprosil zanje salzburškega škofa Virgilija. Schönleben meni, da je pri vstaji morda šlo za upor plemstva proti duhovnikom, ki so pridigali vero, ali za upor proti oblasti frankovskih vladarjev – če bi jo odvrgli, bi mogli odpraviti tudi krščanstvo. Schönleben tudi pove, da »Megiser« (gre za Christalnick–Megiserja) vstajo po »svojem Ammoniu Salassu« označuje kot upor plemstva proti Hotimirju, ker je širil krščansko vero. Meni, da ni gotovo, ali je po smrti Hotimirja takoj sledil sin – če je to bil (!) – Valtunk. Verjetneje je tedaj plemstvo poskušalo odvreči bavarski jarem in ni hotelo sprejeti nobenega ponujenega kneza. Če pa je sprejelo za kneza mladoletnega Valtunka, je toliko drznejše nastopilo proti verskim naukom. V tem času so bili duhovniki izgnani, dokler ni bil Valtunk zrelejši. Tasilo, bavarski vojvoda, je krenil v Karantanijo in pokoril Korošce in Kranjce. Nato je Valtunk – morda ob podpori bavarskih vojvod – vnovič prosil Virgilija za misijonarje.⁵⁵

Johann Weichard Valvasor pri pisanju zgodovinskih delov *Die Ehre des Herzogthums Krain* (1689) opisa karantanskih uporov ni povzel po treznem sodobniku Schönlebnu, ampak po izmišljeni, srhljivo-privlačni Christalnick–Megiserjevi zgodbi. Okoli 760 sta vojvoda Hotimir (*Chetimar*) in njegovo spreobrnjeno ljudstvo po duhovniku Latinu prosila škofa Virgilija, naj pride k njim. Pomembne zadeve so Virgiliju to preprečile, pač pa je dal Latinu dva duhovna spremljevalca. Ko je Hotimir umrl, je prevzel krmilo vlade njegov sin Valtunk (*Valdungus*, *Walchunus*, *Vatinius*). Plemstvo je hotelo odvreči bavarski jarem. Ni maralo biti več podrejeno krščanskim knezom. Deželni odličniki so se še vedno oklepali nevere prednikov. Pregarjali so kristjane skupaj z duhovščino in, ko so se jim pridružili še gospodje na Štajerskem in v Slovenski Marki, vpadli na Laško. Sledi opis morije otrok in žena, ki je verno povzet po Christalnick–Megiserju. Bavarski vojvoda Tasilo je okrog božiča krenil s tremi vojskami na Koroško, Kranjsko in v Slovensko marko. Na treh krajih je napadel sovra-

⁵⁰ Doblinger, *Hieronymus Megisers Leben*.

⁵¹ Bauzer, *Historia rerum, liber III, odstavki 59, 61, 62, 63*.

⁵² Brunner, *Annales virtutis I*, 698–703.

⁵³ Vervaux, *Boicae gentis*, 178–179.

⁵⁴ Adlzreitter, *Annalium Boicae gentis, o nemirih stolpci* 173–174.

⁵⁵ Schönleben, *Carniolia, pars III*, 378–384.

Preganjanje kristjanov, upodobitev v Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske (Valvasor, *Die Ehre*, 2. del, VII. knjiga, 386)

žnike in se polastil dežele. Ujel je množico Slovanov, rešil mnogo ujetih kristjanov in vnovič postavil na prestol pregnanega mladega vojvoda Valtunka. Ta se je obrnil na salzburškega škofa Virgilija s prošnjo, naj mu pošlje duhovnike, in bil uslišan.

Kristusovi poslanci so sčasoma spreobrnilo mnogo ljudi, imenitniki pa so se le pretvarjali za kristjane. Valtunk je v drugem in tretjem letu vladanja skušal spreobrniti deželne gospode in plemiče. Prišlo je do strašnega upora proti njemu in spreobrnjenim Slovanom. Valtunku se je postavil po robu del plemstva, zlasti pa pet gospodov uglednega porekla. Kolovodja je bil *Hermannus Aurelius*, ki je pobil mnogo kristjanov. V deželi je prišlo do razkola. Valtunk je krenil z vojsko od Julije, ki jo ima Aventin za Beljak, proti Sisku z 12 000 oboroženci; spotoma je število njegovih spremljevalcev naraslo na 18 000. Blizu Siska so se spopadli s 4000 možmi Hermana Avrelija. 600 Avrelijevih mož je padlo, Avrelij pa je bil ujet skupaj s 400 možmi. *Drochus* se je utaboril pri Metliki. Valtunk je opravil tudi

z njim. Poražene ujetnike je pripeljal v Julijo, kjer so jim sodili pred vojnim sodiščem (*Kriegs=Recht*) in jih na trgu kruto kaznovali. Opis kaznovanja s sekanjem in maličenjem udov je – kot tudi predhodno besedilo – z manjšimi dopolnili povzet po Christalnick–Megiserju. Takó strašno so ravnali zato, da se nasprotniki krščanstva ne bi več drznili upirati. Ko je fizično nadvladal pogane, je Valtunk zaprosil Virgilija za nove pridigarje in učitelje. Škof Virgilij naj bi tudi osebno obiskal deželo.⁵⁶

Gottfried Philipp(us) Span(n)agel(us) v rokopisnem delu *Carinthia vetus et media* omenja le tretji upor Karantancev po Hotimirjevi (*Chetimar*) smrti, zaradi katerega v deželi več let ni bilo duhovnikov, dokler ni Valtunk (*Waltunc*) vnovič prosil Virgilija zanje. Dogodke umešča okoli 642 (!). Sklicuje se na *Vita Virgilii*.⁵⁷

⁵⁶ Valvasor, *Die Ehre*, 2. del, VII. knjiga, 2. poglavje, 386–390.

⁵⁷ Span(n)agel(us), *Carinthia vetus*, 24–25.

Joannes Christophorus de Jordan v svojem *De originibus Slavicis opus chronologico-geographico-historicum* (1745) omenja oba upora (*carinulâ*) pod Hotimirjem (*Chetamarus*) in tretjega po njegovi smrti.⁵⁸

Aquilinus Julius Caesar v *Staat- und Kirchengeschichte des Herzogthum Steyermarks* (1768–1788) prek Valvasorja povzema in prireja Christalnick–Megiserjevo tradicijo o uporih. Pod Hotimirjem (*Chetumar*) je med Slovane prodrla krščanska vera. Salzburški škof Virgilij je mednje poslal škofa Modesta z duhovniki. Po Hotimirjevi smrti so frankovski kralji imenovali za vojvoda njegovega sina Valtunka (*Waldung*). Vlado je nastopil tri leta kasneje zaradi nemirov, ki so se med Slovani začeli že pod Hotimirjem. Upor naj bi se najbolj razširil okrog Maribora, Celja in v Slovenski marki. Hotimir in furlanski vojvoda sta branila krščanske podložnike. V spopadu je bilo 6 000 Slovanov pobitih, 900 ujetih. Novi izbruh nemirov po Valtunkovem nastopu vlade je zadušil Tasilo. V deželo so se vrnil duhovniki. Vnovič je prišlo do nemirov; uporni plemiči *Deoder*, *Drochus*, *Samo Aurelius* iz Slovenj gradca in drugih krajev so bili poraženi pri Beljaku.⁵⁹

Marcus Hansizius je v delu *Analecta seu Collectanea pro historia Carinthiae concinnanda* (1782; 1793) pri opisu uporov dokaj stvarjen.⁶⁰ V zvezi z njimi navaja anonimnega avtorja »Konverzije«: Ko je umrl škof Modest, je knez Hotimir (*Chetumarus*) prosil Virgilija, naj ga obišče. Ta pa tega ni storil, ker je prišlo v deželi do vstaje, pač pa je poslal Hotimirju duhovnika Latina. Ne dolgo za tem je prišlo do druge vstaje in Latin je odšel od tam. Hansiz opozarja, da to, kar je anonimni pisec »Konverzije« povedal tako skopo, »Megiser« (gre za Christalnick–Megiserja) dopolnjuje z obsežnim opisom, kjer pripoveduje o prizorih divjega klanja (*lanionae atrocissimae*). Omeni tudi, da »Megiser« poroča o Hotimirjevih bitkah in zmagah s podrobnimi podatki, kot da bi jih sam videl. V ponazoritev povzame Christalnick–Megiserjev opis upora: Karantansko plemstvo, ki je imelo posest pri Beljaku, se je oklepalo malikov. V jezi na kneza in v

sovrastvu do krščanske vere je okoli 757 zgrabilo za orožje. Z divjaštvom in pohoto je vznemirjalo vse: device, žene, na nezaslišane načine je morilo otroke. Hansiz pove, da je po tej pripovedi knez s pomočjo furlanskega kneza *Petra Munichesa* zmagoslavno utrdil vero. S kancem posmehljivosti opozori, da je »Megiser« pripoved povzel »po svojem Ammoniu«, dodaja pa, da je opis dobro izmišljen in da bi se moglo izkazati, da so se dogodki odvijali tako.

Hotimir je okoli 768 umrl. Nazori velikega dela preprostega ljudstva še niso podredili ukoreninjene surovosti svetemu zakonu. Širitelji božje besede so bili izgnani, dostop jim je bil nekaj let preprečen. Ko so Franki postavili za kneza Valtunka (*Waltinchus*, *Waltcuno*), ga je ljudstvo zavrnilo z orožjem; odvrlo je frankovsko klientelo in se na vse kriplje trudilo za kraljevsko svobodo (*libertas regia*). Sledil je (772) poseg Tasila v Karantanijo, ki jo je podredil in vnovič postavil na oblast Valtunka. Spet se je okrepila vera. Hansiz omenja, da je »Megiser« to na svoj način obsežneje opisal z zaupanjem »svojemu Ammoniju«. Divjaštvo razbijaškega ljudstva naj bi bilo tolikšno, da so sežigali otroke, ki so jih zložili na kupe, ženam, privezanim na drevesa izrezovali drob, druge pobili tako, da so jih ciljali s kopji. Tasilo naj bi s tremi vojskami pokoril uporneže in vnovič postavil za kneza Valtunka. Kakorkoli že – meni Hansiz – izid je znan, način pa ne: Valtunk je bil postavljen nazaj z orožjem, odtlej pa je vera vnovič dvignila glavo.

Brez senzacionalizma omenja vse tri karantanske upore tudi Anton Linhart v delu *Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen (Ländern der) suedlichen Slaven Oesterreichs* (1788, 1791). Ne posveča jim posebne pozornosti, v opombah pa citira odlomke iz »Konverzije«. Tedaj je bil Virgilij salzburški škof. Sam ni nikoli prišel v Karantanijo, čeprav ga je Hotimir (*Ketumar*) še tako silil. V deželo pa je poslal goreče misijonarje, ki naj bi posvetili duhovnike in cerkve. Slovani so se temu trdovratno upirali. Trikrat so celo izbruhnili upori (*Empörungen*). Ko je Hotimir umrl – to je bilo 769 – so morali ti spreobračalci poganov povsem zapustiti deželo in nekaj let, dokler ni vojvoda Valtunk (*Valdung*) prejel od Bavarcev nove podpore, ni bilo v Karantaniji nobenega duhovnika.⁶¹

⁵⁸ Jordan, *De originibus*, I, pars IV, 250.

⁵⁹ Caesar, *Staat- und Kirchengeschichte*, I, 261–264.

⁶⁰ Hansizius, *Analecta*, II, 244–250, 253–254.

⁶¹ Linhart, *Versuch*, II, 160–162.

Geneza razlage vstaj v navedenih historiografskih delih, Prešernov navdih

Opisi vstaj proti legitimni oblasti v Karantaniji v drugi polovici 8. stoletja, ki jih omenja »Konverzija«, so v zgodovinopisju od 15. do 18. stoletja doživljali raznovrstne razlage. Jakob Unrest uporov ne omeinja; poroča, da so v deželo vdrli »Huni«, pred katerimi se je duhovščina umaknila. Johannes Aventinus je bil med obravnavanimi zgodovinarji prvi, ki je karantanskim vstajam pripisal verski značaj: slovanski prvaki naj bi se uprli knezu Hotimirju, ker je zavrnil vero prednikov in sprejel nov način čaščenja Boga. Mauro Orbini v opisu dogodkov v italijanščini povzema Aventina.

V kasnejši historiografiji se je uveljavila razlaga dogodkov na dva načina. Bavarski zgodovinarji Marcus Welser, Andreas Brunner in Johannes Vervaux oz. Johannes Adelzreitter a Tetenweis stvarno in skladno s »Konverzijo« omenjajo, da je Hotimir večkrat vabil Virgilija, naj obišče Karantanijo, ta pa zaradi vojnih nemirov ni prišel, ampak je v deželo poslal druge duhovnike. Po Hotimirjevi smrti je prišlo do nove vojne; duhovščina je bila pregnana, dokler ni zavladal knez Valtunk, ki mu je Virgilij spet poslal misijonarje.

Sočasno s to razlago pa se je v zgodovinopisju uveljavil še domišljjski, srhljiv opis dogodkov, po katerem naj bi se najprej poganski Slovani nečloveško znašali nad kristjani; porazila naj bi jih najprej bavarski vojvoda Tasilo in nato Valtunk. Slednji naj bi dal ujetе upornike na trgu v Beljaku nekrščansko kruto kaznovati. Ta opis si je izmislil Michael Gothard Christalnick, pod svojim imenom pa ga je objavil Hieronymus Megiser. Povzeli so ga Martin Bavčer, Janez Vajkard Valvazor in Aquilinus Julius Caesar. Christalnick–Megiserjevo delo postavlja žarišče upora na Koroško v okolico Beljaka, poganstva pa naj bi se oklepali tudi slovanski gospodje na Kranjskem, Štajerskem in v Slovenski marki. Bavčer postavlja dogodke na Koroško in Kranjsko, Valvazor na Koroško, Kranjsko in v Slovensko marko. Po Caesarju naj bi bilo središče upora na Štajerskem okrog Maribora in Celja ter v Slovenski marki.

Nekaj sodobnikov se je senzacionalistični Christalnick–Megiserjevi inačici opisa dogodkov znalo

izogniti. Janez Ludvik Schönleben in Marko Hanžič poznata Christalnick–Megiserjevo delo, vendar sta do njega zdravo kritična in dvomita v zanesljivost pisca Ammonia Salassa, ki ga omenjeno delo navaja kot vir podatkov. Nobeden od njiju ne pripisuje vstajam izključno verskih razlogov.

Več zgodovinarjev tem dogodkom ne posveča posebne pozornosti in nadaljuje skòpo tradicijo poročanja bavarskih zgodovinopiscev. Gottfriedus Philippus Spannagelus omenja le (tretjo) vstajo Karantancev po Hotimirjevi smrti, zaradi katere so duhovniki do nastopa Valtunka odšli. Joannes Christophorus de Jordan pozna dva upora pod Hotimirjem in enega po njegovi smrti, jih pa ne komentira. Skòpa je tudi pripoved Antona Linhart, ki pa vstajam pripisuje verski značaj: Slovani so se trdovratno upirali krščanstvu. Vstaja po Hotimirjevi smrti je imela za posledico odhod misionarjev iz dežele in njihovo večletno odsotnost, dokler ni Valtunk dobil nove podpore z Bavarske.

Prešeren je zgodovinsko kuliso *Krsta pri Savici* povzel po Valvazorju (in posredno po Christalnick–Megiserju). Razgledan, kot je bil, je pesnik iz Valvazorjeve »Slave Vojvodine Kranjske«, ki je sodila v historiografski vrh njegovega časa, povzel tradicijo izmišljene srhljivke o krvavem boju za krščansko vero na Kranjskem in Koroškem, ki naj bi ga vodil »koroški vojvoda« Valjhun (Valtunk). V pesnitvi sicer izpostavlja krutost ravnanja kristjanov s pogani, medtem ko je pri Christalnick–Megiserjevi pripovedi in njenih posnemovalcih zlasti nazorno – kruto prikazano ravnanje poganov s kristjani. Spopadi Valtunka z uporniki so opisani z manj domišljije, čeprav se omenja veliko število bojnikov, padlih in ujetih. Pač pa je srhljiva kazen za ujetе upornike, pri kateri so kristjani uporabili stare germanske kaznovalne metode s krvavim pohabljanjem. Prešernovo poznavanje zgodovine moramo vrednotiti s stališča historiografskih spoznanj njegovega časa. Sledil je trendom sočasnega zgodovinopisja in razpolagal z bogatim zgodovinskim znanjem.

Nazaj h »valjhunstvu«

Ko sem kot otrok pred mnogimi desetletji v Prirodoslovnem muzeju Slovenije prvič videla človeško okostje, sem razmišljala, kdo je bil tisti – nekoč – človek, katerega ostanek je pred menoj.

Bi mu bilo prav, če bi vedel, da si stoletja kasneje obiskovalci muzeja ogledujejo in komentirajo njegovo okostje? Podobno vprašanje sem si zastavila v zrelejših letih ob ogledovanju fotografij Tutan-kamonove mumije v časopisju in drugih objavah, zlasti pa v devetdesetih letih prejšnjega stoletja v arheološkem muzeju v Bolzanu pred razgaljenim, poškodovanim telesom »ledenega moža« Ötzi. Na filmu, ki je bil ob »ekspozitu« na ogled, so bile prikazane raznovrstne raziskave, ki so jih opravili na njem. Dilema, ali je poseganje v fizično intimo – čeprav mrtvega, časovno daljnega – človeka etično, me je sprva mučila predvsem v zvezi z arheološkimi izkopavanji; kot zgodovinarica pa sem ugotovila, da so etično vprašljive tudi moje lastne raziskave, pri katerih ob razbiranju arhivskih rokopisov nepooblaščen brskam in razkrivam zasebno življenje ljudi, ki so živeli pred stoletji. Pomisleke sem pregnala z odločitvijo, da bom pri svojih raziskavah in odkritjih do konkretnih oseb spoštljiva in da jih bom v skladu s poslanstvom zgodovinarke predstavila realistično in nepristransko v njihovem času in prostoru, brez vrednostnih sodb. Vednje, medosebna razmerja in tudi način izvajanja oblasti v preteklosti more zgodovinar presoati le v kontekstu načel, uveljavljenih v preučevanem času in prostoru. Vsiljevanje in projiciranje vrednostnih meril in prepričanj, lastnih raziskovalčevemu času in okolju, v presojanje dogajanja v drugem času in prostoru je nezgodovinsko in nesprejemljivo. Nekatera ljudstva so v preteklosti žrtvovala ljudi, druga so poznala kanibalizem, suženjstvo, prakticirala so srehljive telesne kazni. Antropolog, zgodovinar in etnolog bodo tovrstne pojave zaznali in jih vključili v objektivno predstavitev običajev časa in okolja brez negativnih konotacij.

V drugi polovici 8. stoletja se je za časa vlade kneza Hotimirja (751–769), ki so ga na Bavarskem vzgojili v kristjana, v Karantaniji začel in dosegel poln razmah krščanski misijon, verjetno pa je prišlo tudi do uvajanja upravnih in družbenih sprememb po bavarsko-frankovskem vzoru. To je še za Hotimirjevega življenja sprožilo dve vstaji stare družbene elite, nenaklonjene novostim, proti legitimni oblasti. Hotimir je uspel vstaji zadušiti. Po njegovi smrti je prišlo še do tretjega upora, ki ga je 772 zatrl bavarski vojvoda Tasilo in – več let po Hotimirjevi smrti – pomagal na oblast Valtunku. Ta ni bil potomec prejšnje dinastije in tudi v zvezi z

vstajami in njihovim zatrtjem ga opisi ne omenjajo. V deželo so se vrnili misijonarji in zavladal je mir. V nadaljnjih desetletjih so bile razprtije pozabljene in Karantanci in Karniolci so se čez nekaj desetletij složno pridružili uporabi Ljudevita Posavskega (819–823) proti frankovski oblasti.

Tine Hribar ta dejstva pozna⁶² in vendar vztraja pri oznaki Valjhuna (Valtunka) za »kolaboranta«, ki naj bi podprl »brutalno« evangelizacijo, za »hudodelca« in »zločinca«, čeprav ni dokazljivo, da bi bil Valtunk vpleten v konflikte, kjer sta se tradicionalna in nova struja karantanskih velikašev spopadli za Oblast. Misijonarsko dejavnost je goreče podpiral njegov predhodnik Hotimir. V kolikšni meri je šlo tu za prepričanje in v kolikšni morda za pragmatizem, ne bomo nikoli izvedeli. Pokristjanjenje vzhodnoalpskega prostora pa je bilo v danih razmerah le vprašanje časa. Karantanski knezi so to dejstvo sprejeli, zaradi česar pa nikogar od njih ne smemo ožigosati z vidika moralnih vrednot našega (!) časa, saj gre (tudi) v tem primeru »za prelom s posvečenostjo mrtvih, človekovim dostojanstvom in zlatim pravilom etičnosti«.⁶³

Dejstvo je, da knjiga *Slovenski razkoli in slovenska sprava* pojma Valjhun in valjhunstvo uvaja kot sopomenki za sodelavca okupatorja in kolaboracijo. Ni sprejemljivo, da je karantanski knez Valtunk po poltrinaestih stoletjih ožigosan; neumestna izpeljanka valjhunstvo se bo pojavila v slovarjih sopomenk in tujk, morda se bo celo potegovala za besedo leta. Duh je ušel iz steklenice, linč historične osebe je uspel.

Viri in literatura

II. Leges Baiuvariorum. V: *MGH. Legvm III. Hannoverae*: Hahn, 1863.

Adlzreitter a Tetenweis, Joannes: *Annalium Boicae gentis partes III, Quibus Historia a prima Bojorum origine usque ad A. MDCLI, quo Maximilianus Elector Bavariae decessit, continetur*. Francofurti ad Moenum: Impensis Jo. Friderici Gleditsch, & filii, 1710.

⁶² Hribar, S. in Hribar, T., *Razkoli in sprava*, 114–116.

⁶³ Vzeto iz konteksta: Hribar, S. in Hribar, T., *Razkoli in sprava*, 16.

- Annales ex annalibus Iuvavensibus antiquis excerpti* (ed. Harry Bresslau) MGH Scriptorum, tomi XXX. partis II. fasc. I. Lipsiae: Karoli W. Hiersemann, 1926.
- Annales Regni Francorum inde ab a. 741. usque ad a. 829. qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi*. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi. Hannoverae: Hahn, 1895.
- Auentinus, Iohannes:** *Annalium Boiorum libri septem*. Ingolstadii: Weißenhorn, 1554.
- Bauzer, Martinus:** *Historia rerum Noricarum et Foroiuliensium*, 1657–1663 (rkp.) (Rokopisna zbirka Narodne in univerzitetne knjižnice, Ms. 56).
- Bor, Matej, Šavli, Jožko in Tomažič, Ivan:** *Veneti naši davni predniki*. Ljubljana [i. e.] Spod. Škofije: Delo; Wien: Editiones Veneti; Maribor: Večer, 1989.
- Bratož, Rajko:** Bischofssitze und Kirchenorganisation in Slowenien. V: *Neue Ergebnisse zum frühen Kirchenbau im Alpenraum: Akten des Internationalen Kolloquiums Klagenfurt 6.-7. Dezember 2013* (ur. Strobel, Karl in Dolenz, Heimo). [Wien]: Österreichische Gesellschaft für Archäologie; Graz: Unipress, 2016 (Römisches Österreich, 39), str. 173–196.
- Brunner, Andreas:** *Annales virtutis et fortunae Boiorum*. I. Monachii: Hertsroy et Leysser, 1626; II. ibidem, 1629; III. ibidem, 1637.
- Brunner, Andreas:** *Annalium Boicorum, a Primis rerum Boicarum initiis ad Annum MCCCXI Partes III*. Francofurti ad Moenum: Impensis Jo. Friderici Gleditsch, et filii, 1710.
- Caesar, Aquilinus Julius:** *Staat- und Kirchengeschichte des Herzogthum Steyermarks I–VII*. Graz: Weingand & Ferstl, 1768–1788.
- Christalnick, Michael Gothard,** glej Megiser, Hieronymus.
- Ciglencečki, Slavko,** Frühchristliche Kirchen und Kleriker Gebäude in Slowenien. V: *Neue Ergebnisse zum frühen Kirchenbau im Alpenraum: Akten des Internationalen Kolloquiums Klagenfurt 6.-7. Dezember 2013*. (ur. Strobel, Karl in Dolenz, Heimo). [Wien]: Österreichische Gesellschaft für Archäologie; Graz: Unipress, 2016 (Römisches Österreich, 39), str. 197–211.
- Das Strategikon des Maurikios*, Corpus fontium historiae byzantinae, XVII (ur. George T. Dennis, prev. Ernst Gamillscheg). Wien: Verlag der Österreichischen akademie der Wissenschaften, 1981.
- Doblinger, Max:** Hieronymus Megisers Leben und Werke, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 26. Innsbruck: Verlag der Wagner'schen Buchhandlung, 1909, str. 460–61.
- Epistolae Karolini aevi*, tomus II (ed. Ernestus Dümmler). V: MGH. *Epistolarum tomus IV. Karolini aevi II*. Berolini: apud Weidmannos, 1895, str. 496–497.
- Flacius Illyricus, Mathias:** *Catalogus testium ueritatis, qui ante nostram aetatem Pontifici Romano, eiúsque erroribus reclamationum: iam denuo longe quam antea, & emendatior & auctior editus*. Argentinae, 1562.
- Fredegarii et aliorum Chronica. Vitae sanctorum*. MGH. Scriptores rerum Merovingicarum II. Hannoverae: Hahn, 1888.
- Grafenauer, Bogo:** Ob tisočštiristoletnici slovanske naselitve na današnje slovensko narodnostno ozemlje, 1. Naselitev Slovanov v Vzhodnih Alpah, zgornjem Posavju in ob zgornjem Jadranu. V: Pavel Diakon (Paulus Diaconus), *Zgodovina Langobardov (Historia Langobardorum)*, Maribor: Založba Obzorja, 1988, 321–422.
- Grafenauer, Bogo:** *Karantanija. Izbrane razprave in članki*. Ljubljana: Slovenska matica, 2000.
- Hansizius, Marcus:** *Analecta seu Collectanea pro historia Carinthiae concinnanda I*. Clagenfurti: M. Kleinmayer, 1782.
- Hansizius, Marcus:** *Analecta seu Collectanea pro historia Carinthiae concinnanda I, II*. Norimbergae: Steinius, 1793.
- Hribar, Spomenka in Hribar, Tine:** *Slovenski razkoli in slovenska sprava*. Mengeš: Ciceron, 2021.
- Hribar, Tine:** Vprašanje valjhnstva Delo, 27. novembra 2021, str. 14–18.
http://www.vace.si/kastelic_situla_si.htm.
https://sl.wikipedia.org/wiki/Zdravljica#/media/Slika:Pre%C4%8Drtana_kitica_Zdravljice.jpg.

- Iordanis Romana et Getica* (ur. Theodor Mommsen), MGH, Auctores antiquissimi, 5, 1. Berolini: Apvd Weidmannos, 1882 (anastatični ponatis: München, 1982).
- Jordan, Joannes Christophorus de ~:** *De originibus Slavicis opus chronologico-geographico-historicum*. Vindobonae: Gregorius Kurtzböck & Joan. Jacobus Jahn, 1745.
- Kahl, Hans-Dietrich:** *Der Staat der Karantanen. Fakten, Thesen und Fragen zu einer frühen slawischen Machtbildung im Ostalpenraum. (7.–9. Jh.)*. V: Bratož, R. (ur.): Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo. Začetki slovenske etnogeneze. Dopolnilni zvezek. = Slowenien und die Nachbarländer zwischen Antike und karolingischer Epoche. Anfänge der slowenischen Ethnogenese. Ergänzungsband. Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2002 (Razprave. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za zgodovinske in družbene vede, 20; Situla, 39).
- Kos, Franc:** *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, prva knjiga. (l. 501–800)*. Ljubljana: Leonova družba, 1902.
- Kos, Milko:** *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. Razprave znanstvenega društva v Ljubljani 11. Ljubljana: Znanstveno društvo, 1936.
- Linhart, Anton:** *Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen suedlichen Slaven Oesterreichs I*. Laibach: Wilhelm Heinrich Korn, 1788.
- Linhart, Anton:** *Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen Ländern der suedlichen Slaven Oesterreichs II*. Laibach: Wilhelm Heinrich Korn, 1791.
- Lošek, Fritz:** *Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und der Brief des Erzbischofs Theotmar von Salzburg*. MGH. Studien und Texte 15. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1997.
- Lotter, Friedrich ter Bratož, Rajko in Castritius, Helmut:** *Premiki ljudstev na območju Vzhodnih Alp in Srednjega Podonavja med antiko in srednjim vekom (375–600)*. Ljubljana: Sophia, 2005.
- Megiser, Hieronymus:** *Annales Carinthiae, das ist, Chronica des Loeblichen Ertzhertzogthumbs Khaerndten*. Leipzig: Lamberg, 1612.
- MGH. *Leges nationum Germanicarum* 5, 2. Hannoverae: Hahn, 1926.
- Mihelič, Darja:** Vstaja imenovana 'carmula'. (Karantanija, druga polovica 8. stoletja). V: *Melikov zbornik. Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje* (ur. Rajšp, Vincenc et al.), str. 197–214. Ljubljana: Založba ZRC, 2001.
- Mihelič, Darja:** Mit o uporabi, imenovanem »carmula«. Karantanija, druga polovica 8. stoletja. V: *Upor, nasilje in preživetje. Slovenski in evropski primeri iz srednjega in novega veka* (ur. Bianco, Furio in Panjek, Aleksander). Koper: Založba Univerze na Primorskem, 2015 (Presojanja – zgodovinopisne razprave, 3), str. 29–47.
- Niermeyer, Jan Frederik:** *Mediae latinitatis lexicon minus*. Leiden–New York–Köln: E. J. Brill, 1997.
- Orbini Ravseo, Mauro:** *Il Regno de gli Slavi, hoggi corrottamente detti Schiavoni*. Pesaro: Girolamo Concordia, 1601.
- Pauli *Historia Langobardorum*. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recus. Hannoverae, Hahn, 1878.
- Pavel Diakon (Paulus Diaconus).** *Zgodovina Langobardov (Historia Langobardorum)*. Maribor, Obzorja, 1988.
- Poezije Dóktorja Francéta Prešérna*. V Ljubljani: Jóžef Bláznik, 1947.
- Procopii Caesariensis *Historiarum temporis sui. De bello Gothico libri quatuor cum exceptis ex Agathiae Historia* Hugone Grotio interprete. Monachii: Georgius Franzius 1854.
- Procopios Caesariensis, *Pod Justinijanovim žezlom* (prev. Gantar, Kajetan), Ljubljana: Cankarjeva založba, 1961.
- Schönleben, Joannes Ludovicus:** *Carniolia antiqua et nova sive Inclyti ducatus Carnioliae Annales sacroprophani*. Labaci: Joann. Babbistae Mayr, 1691.
- Span(n)agel(us), Gottfried Philipp(us):** *Carinthia vetus et media* (rkp.) (Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftenabteilung, Cod. 8436).

Štih, Peter: Plemenske in državne tvorbe zgodnjega srednjega veka na slovanskem naseljenem prostoru v Vzhodnih Alpah. V: *Slovenci in država. Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU (od 9. do 11. novembra 1994)*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1995 (Razprave. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za zgodovinske in družbene vede, 17), str. 21–45.

Štih, Peter: Carniola, patria Sclavorum, *Österreichische Östhefte, Zeitschrift für Mittel-, Ost- und Südosteuropaforschung* 37, 1995, str. 845–861.

Štih, Peter: Kranjska (Carniola) v zgodnjem srednjem veku. *Zbornik Brižinski spomeniki*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede; Trst: Mladika, 1996 (Dela. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede, 45), str. 13–26.

Štih, Peter: Ko je cerkev začela govoriti slovansko, *Zgodovinski časopis* 69, 2015, št. 1–2, str. 8–40.

Štih, Peter in Simoniti, Vasko: *Na stičišču svetov. Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2009.

Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre des Herzogthums Krain I–IV*. Laybach–Nuernberg, 1689.

Vervaux, Johannes: *Boicae gentis annalium pars I*. Monachii: Ioannes Guilielmus Schell, 1662.

Vnrestus, Iacob: *Chronicon Carinthiacvm*. V: Hahnus, Simon Fridericus: *Collectio monvmentorvm vetervm et recentivm ineditorvm I*. Brvnsvigae: Meyer, 1724, 479–536.

Welser, Marcus: *Bayrische Geschicht / in fuenff Buecher getheilt / darinn begriffen / was sich mit den Bayrn von ihrem ersten Anfang biß zu zeiten Kayser Carls deß Grossen / verlauffem hatt*. Augspurg: Mang, 1605.

Wolfram, Herwig: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien*. Wien–Köln–Graz: Böhlau, 1979.

Wolfram, Herwig: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum: das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Zveza zgodovinskih društev Slovenije; Klagenfurt: Auslief[e] rung Hermagoras, 2012 (Dela / Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za zgodovinske in družbene vede = Opera / Academia scientiarum et artium Slovenica, Classis I: Historia et sociologia; 38; Zbirka Zgodovinskega časopisa, 44).

Zahn, Josef von [Hrsg.]: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis: Sammlung von Urkunden und Urbaren zur Geschichte der ehemals freisingischen Besitzungen in Österreich, Band 1*. Wien: Hof- und Staatsdruckerei 1870. (= Fontes rerum Austriacarum. Oesterreichische Geschichts-Quellen. 2. Abtheilung, Diplomataria et acta. 35. I).

Žužek, Aleš: Naselitev Slovanov v vzhodnoalpski prostor. *Zgodovinski časopis*, 61, 2007, št. 3–4, str. 261–287.

Zusammenfassung

DIE POPULISTISCHE STIGMATISIERUNG DES NAMENS EINES KARANTANISCHEN FÜRSTEN

Valjhunstvo [Waltunchismus] – ein neues Synonym für Kollaboration?

Der brillante slowenische Dichter France Prešeren fand die Motive für seine Gedichte oft in der Geschichte. Er war ein dem Slawentum zugetaner slowenischer Patriot und Verfechter der Urelemente dessen, was angeblich den slowenischen Vorfahren eigen war. Im Werk *Krst pri Savici* [Taufe bei der Savica] griff er das historische Motiv der Christianisierung der Ostalpenlawen – der Karantaner in der zweiten Hälfte des 8. Jahrhunderts auf und beschrieb mit wuchtiger dichterischer Kraft die blutige Gewalt, mit der die Obrigkeit unter Führung des „karantanischen Herzogs“ *Valjhun* (des karantanischen Fürsten Waltunc) den widerständigen „Slowenen“ den neuen Glauben aufgezwängt

habe. Der Dichter informierte sich über die Ereignisse im Werk *Die Ehre des Herzogthums Krain* (1689) von Johann Weichard Valvasor. Allerdings übernahm dieses Werk, das zur Spitze der damaligen Historiografie zählte, die Beschreibung der Ereignisse in Karantanien nach einer verfälschten, schaudererregenden Beschreibung, die sich Michael Gothard Christalnick ausgedacht hatte und die in den *Annales Carinthiae* von Hieronymus Megiser unter dessen Namen publiziert wurde: Zuerst hätten sich die heidnischen Slawen gegenüber den Christen in unmenschlicher Weise verhalten; sie seien vom christlichen bairischen Herzog Tassilo und dann vom karantanischen Fürsten Waltunc besiegt worden. Letzterer habe die gefangenen Aufständischen auf dem Marktplatz in Villach in unchristlich brutaler Weise bestraft.

Die zentrale historische Niederschrift, die über die Bekehrung der Baiern und Karantaner zum christlichen Glauben berichtet (*Libellus de conversione Bagoariorum et Carantanorum*), erwähnt, dass Karantanien vor der Mitte des 8. Jahrhunderts die Vasallenabhängigkeit von Baiern annehmen musste. Die Nachkommen des heidnischen Fürsten Boruth, der Sohn Cacatius und der Neffe Cheitmar, wurden in Baiern christlich erzogen. Zur Zeit von Cheitmars Herrschaft (751–769) begann die christliche Mission in Karantanien und erreichte ihren vollen Aufschwung, wahrscheinlich kam es auch zur Einführung von verwaltungsmäßigen und gesellschaftlichen Änderungen nach bairisch-fränkischem Vorbild. Dies führte noch zu Cheitmars Lebzeit zu zwei Aufständen der alten, den Neuerungen abgeneigten gesellschaftlichen Elite gegen die legitime Herrschaft. Cheitmar gelang die Niederschlagung der Aufstände. Nach seinem Tod kam es noch zu einem dritten Aufstand, den der bairische Herzog Tassilo im Jahr 772 niederschlug und verhalf – mehrere Jahre nach Cheitmars Tod – Waltunc an die Macht, der kein Nachfolger der früheren Dynastie war und auch an den Aufständen und deren gewaltsamer Niederschlagung nicht beteiligt gewesen war. Die Missionare kehrten ins Land zurück und es herrschte wieder Frieden. In den folgenden Jahrzehnten waren die Zwistigkeiten vergessen und die Karantaner und Karnioler schlossen sich nach mehreren Jahrzehnten einträchtig dem Aufstand des Liudewitus von Pannonia (819–823) gegen die fränkische Herrschaft an.

Neuerdings verbreitet sich in der Öffentlichkeit eine besorgniserregende Neuinterpretation der frühmittelalterlichen Geschichte des Raumes zwischen den Alpen und der Adria. Der angesehene Philosoph, Tine Hribar, Mitglied der Slowenischen Akademie der Wissenschaften und Künste, erwähnt im Buch *Slovenski razkoli in slovenska sprava* [Die slowenischen Spaltungen und die slowenische Versöhnung] (Mitautorin Spomenka Hribar) und in den Medien in Verbindung mit einer Interpretation von Prešerens *Krst pri Savici* die „blutige Evangelisierung und Okkupation“ (des Stammesfürstentums) Karantanien im 8. Jahrhundert durch die Baiern und „bewaffnete Salzburger Missionare“, was zu einer „blutigen Spaltung unter dem Volk“ geführt habe. Obwohl er die wissenschaftlichen Erkenntnisse der Historiker über die christliche Mission und die Aufstände gegen die legitime Herrschaft kennt, an denen Waltunc (Valjhun) nicht beteiligt war, erklärt er ihn zu einem „Kollaborateur“ (mit dem Okkupanten), der die „brutale“ Evangelisierung unterstützt habe, zu einem „Übeltäter“ und „Verbrecher“.

Historische Personen sollten keinesfalls unter dem Gesichtspunkt aktueller ethischer Werte stigmatisiert werden. Es ist inakzeptabel, dass der karantanische Fürst Waltunc nach zwölfenhalb Jahrhunderten in der geschilderten Art und Weise stigmatisiert wird und die Begriffe *Valjhun und valjhunstvo* [Waltunchismus] zu Synonymen für Kollaborateure und Mitarbeiter der Besatzer werden.

Schlagwörter: Christianisierung, Karantanien, Conversio, Historiografie zu Karantanien, *Krst pri Savici* [Taufe bei der Savica], Waltunc, Pietät gegenüber historischen Persönlichkeiten